

טרור מתחת למטרייה גרעינית – האיום והמענה

גיורא סגל

השאלה העיקרית בהפעלת הכוח הצבאי ובבנינו למדינת לאום דמוקרטית היא אם צפויה לה מלחמה, אם יש בכוחה להרתיע ממלחמה, ואם במקרה שתפרוץ מלחמה היא תוכל לעמוד בה ולנצח. בניין הכוח הוא נגזרת של המענה המבצעי לאיום. הבעיה שמדינות וצבאות ניצבים בפניה כיום היא שאין מתכון גנרי להפעלת כוח ולבנינו שיתאים לאיום המשלב טרור בהיקפים גדולים וגלובליים, יכולת קונבנציונלית, וכל זאת מתחת למעטפת של איום מטרייה גרעיני.

השאלה העיקרית מתחלקת לכמה שאלות משנה:

- איזו אסטרטגיה רבתי על מדינה לאמץ לצורך בניין כוחה הצבאי?
- לאילו תרחישי מלחמה יש להתכונן?
- איזו גישה על מדינה ועל צבא לאמץ בקשר לסוגיית ההרתעה, ובייחוד בנוגע להרתעת ארגוני טרור כמו חזבאללה וחמאס ולמדינות כושלות דוגמת לבנון, ומהן ההשלכות על הפעלת הכוח ועל בנינו?
- מהן ההשלכות על בניין הכוח ועל מוכנותו המבצעית למענה על איום המשלב איום גרעיני, קונבנציונלי וטרור בעת ובעונה אחת? מהי הדילמה בקשר לכך?
- במקרה של איום משולב, האם על מדינה להחזיק ולתחזק כוח קונבנציונלי גדול ולשפר אותו או לבנות להחזיק ולשפר כוח המתאים רק ללחימה נגד טרור וגרילה, כוח השונה בכמה ממרכיביו – למשל הצורך בכוחות חי"ר וכוחות מיוחדים בהיקפים גדולים.

איום

איום הטרור המופעל מתוך מדינות לאום מבוססות או כושלות ובחסותן הוא המערער את הכללים ואת העקרונות ההיסטוריים של המענה. אחת התוצאות

גיורא סגל, חוקר במכון למחקרי ביטחון לאומי

היא טשטוש הגבולות של איום הייחוס שיש להתכונן אליו. הבנת איום המשלב בין יכולות קונבנציונליות ובין טרור עלולה לבלבל גם היא. לדוגמה, מדינה כמו איראן, המפתחת יכולת צבאית גרעינית והפועלת בו בזמן נגד מדינת ישראל תוך כדי בניין כוח הטרור והפעלתו, עלולה לטשטש את הבנת האיום המשולב הזה, ומכאן לגרום שגיאות בבניית המענה.

מה השתנה בעולם האיומים על מדינות לאום? עיקרו של השינוי הוא בשילוב בין האיומים, איום הטרור והאיום הקונבנציונלי. הקושי לחזות אירועים חריגים, יכולת החיזוי הנמוכה והעיוורון הקבוע של האקראיות מעלים את אירוע 11 בספטמבר ומתקפה קונבנציונלית צפויה או לא צפויה על ישראל בימים אלו למעלה דומה של אי-ודאות.

מה השתנה בעולם בניין הכוח והמענה לאיום? עיקרו של השינוי המתפתח הוא בקושי להתאים את אמות המידה המבצעיות הנדרשות במענה לאיום טרור קונבנציונלי משולב המתקיים בחסות של יכולת גרעינית. הקושי הזה בא לידי ביטוי בבניין הכוח בדוקטרינה ברמות השונות, בכושר הפיקוד והמטה הנדרש מהאנשים ברמות הפיקוד השונות מהטקטיקה עד האסטרטגיה, בהתאמתם של אמצעי הלחימה לצרכים המבצעיים של המענה לאיום, ובארגון המערכת המבצעית והמקצועית למענה. המענה לאיום גרעיני מוכר ונמצא בעולם המלחמה הקרה. השילוב בין מדינה המפעילה טרור מצד אחד ובעלת יכולת גרעינית המשמשת לה מטריית מגן מצד אחר הוא שילוב חדש בעולם האיומים על מדינות לאום.

התפתחות המענה בישראל בעולם משתנה, 1953–2006

בספטמבר 1953, לקראת פרישתו של דוד בן-גוריון מתפקידו כראש הממשלה ושר הביטחון, הוא לקח פסק זמן מהפוליטיקה. בשובו הביא בפני הממשלה סקירה של הבעיות האקטואליות באותם ימים. בן-גוריון סייר בצה"ל, נפגש עם מפקדים, וכתב מסמך בשם "צבא ומדינה"¹. מסמך אסטרטגי זה הגדיר מענה כולל לבעיות הביטחון של מדינת ישראל וביטא את תפיסת הביטחון של דוד בן-גוריון לימים ההם. המסמך הוצג לממשלה ואושר על ידה ב־18 באוקטובר 1953.² "הביטחון אינו תלוי בצבא בלבד", כתב דוד בן-גוריון. "גורמים לא צבאיים יכריעו לא פחות מגורמים צבאיים: יכולתה המשקית והכספית של האומה, הכושר המקצועי של אנשי המלאכה, החרושת והחקלאות [...]" והוא המשיך לפרט גורמים אזוריים נוספים,³ ובכל זאת התחיל דוד בן-גוריון מהכושר הצבאי המבצעי כבסיס למענה לאיום.

מלחמת העצמאות ומלחמת יום הכיפורים קיבעו בתודעת המנהיגות הביטחונית את האיום הקיומי הנשקף מהנשק הקונבנציונלי בסדר הקדימה הראשון, ומכאן נגזר המענה הכולל. השנה שלאחר מלחמת ששת הימים הייתה

השנה שהחל להתפתח באזורנו איום הטרור. האירוע המשמעותי ביותר לעניין זה היה התבססות הארגון פת"ח בירדן והחיזוק המשמעותי של יכולתו הצבאית המבצעית. הפוטנציאל המבצעי של פת"ח בא לידי ביטוי במלחמה עקובה מדם בבקעת הירדן. אלו היו שנות האופוריה שלאחר מלחמת ששת הימים, ורוב עם ישראל לא ידע כלל היכן מתרחשים אותם קרבות בבקעת הירדן.

התפתחות הלחימה של ישראל נגד הטרור עברה דרך סדרת עימותים ומבצעים ליציאה למבצע שלום הגליל ב-1982. צה"ל יצא לראשונה למלחמה נגד טרור הפועל נגד מדינת ישראל מלבנון. סדר הגודל של מבצע שלום הגליל מבחינת היקף הפעלת הכוח, כוח יבשתי ואווירי, היה של מלחמה כוללת; ואכן, מאוחר יותר נלחם צה"ל במלחמה זו גם בצבא סוריה בלבנון, כלומר המענה שהתגבש בשנים שלפני מבצע שלום הגליל לטרור מלבנון היה מענה קונבנציונלי – מלחמת תמרון.

מניתוח זה עולה כי איום הטרור בגבולות מדינת ישראל שהתקיים במשך שנים ארוכות לא הפר את האיזון בסדר קדימות בניית המענה המבצעי, ואיום הייחוס הקונבנציונלי הוא שהוביל בסדר הקדימה למענה. התוספת הראשונה המשמעותית לאיום הייחוס הקונבנציונלי הקבוע על מדינת ישראל נראתה בישראל במלוא עצמתה משנת 1987 עד 2002: התקוממות עממית שהבשילה לאיום טרור ב-1996 ברצועת עזה ובאזור יהודה ושומרון הובילה למבצע "חומת מגן" בשנת 2002.⁴ זו הייתה הפעם הראשונה שהמענה המבצעי הכולל לאיום השתנה, ואיום הטרור קיבל את המקום הראשון בסדר הקדימה של צה"ל.

אחת המסקנות הנכונות שקיבל צה"ל בקשר לכך היא הגדלה ניכרת של סדר כוחות החי"ר שלו. השינוי במענה המבצעי בשנים אלו התבטא בשינוי מרכיבי האימונים של צה"ל, בשינוי במרכיבי הפיתוח וההצטיידות של אמצעי הלחימה, בארגון צה"ל, למעשה בכל מרכיבי בניין הכוח. צה"ל שינה את סדרי העדיפויות, בעיקר במערך המילואים, תוך כדי נטילת סיכונים בקשר למענה לאיום הקונבנציונלי, שבמלחמת לבנון השנייה התברר כי היא מוטעית.

מנגד, בשנים 2000–2006, מאז עזיבת צה"ל את דרום לבנון, התפתח איום חזבאללה בסדרי גודל עד כדי הפיכתו מארגון טרור למערכת צבאית של ממש, תוך כדי השקעה ישירה מצד איראן בכל מרכיבי בניין הכוח של הארגון.

במלחמת לבנון השנייה לא היה המענה הקונבנציונלי של צה"ל במיטבו, ואילו המענה ללחימה בטרור נמצא בדרגת יכולת גבוהה. ההנחה שליוותה את התופעה הייתה שהאיום הקונבנציונלי פחת מאוד, ומכאן גם שאפשר לקצץ ביכולת הלחימה הקונבנציונלית של צה"ל. השגיאה הייתה בהנחה שיכולת קונבנציונלית אינה דרושה לצורך מענה צבאי מבצעי לאיום של טרור. הפעלת הכוח של צה"ל נגד חזבאללה במלחמת לבנון השנייה הייתה הפעלת כוח קונבנציונלית, והיא גם זו שבסופו של דבר אפשרה את התוצאה המבצעית.

הגדלת מספר יחידות החי"ר הוכחה כחיונית, אולם כשנדרשה הפעלת כוח קונבנציונלית, שמרכיבי היסוד בה הם של קרב משולב של תמרון ואש, הדורשים אימונים, דוקטרינה, כושר פיקוד וכושר עבודת מטה גבוה במפקדות, לצד יכולת בינזרועית גבוהה, או אז מצא את עצמו צה"ל בפער גדול מול רמת הביצוע הבסיסית הנדרשת בו.

לאחר מלחמת לבנון השנייה הופיע בפעם הראשונה בלקחי צה"ל למלחמה המונח "החמצה". ההחמצה התייחסה לפוטנציאל הפעלת הכוח של צה"ל במענה המבצעי הקונבנציונלי, כלומר יכולת של הפעלת כוח משמעותית, במהירות ובאפקטיביות גבוהה. התיקון ההכרחי למענה היה בדמות החזרת היכולת הקונבנציונלית לרמה נדרשת, בצד החזקת היכולת ללחימה בטרור. מסקנתי היא שכדי לאפשר מענה מבצעי סביר לאיום טרור בדמות ארגון כמו חזבאללה או דומים לו, על צבא לבנות יכולת קונבנציונלית גבוהה ולהוסיף לה את המרכיבים המיוחדים הנדרשים למענה לטרור.

אסטרטגיה רבתי ובניין כוח

האסטרטגיה רבתי של מדינת ישראל צריכה לכוון לשימור ולחיזוק רצוף של מרכיבי הביטחון הלאומי של מדינת ישראל תוך כדי הרתעה ממלחמה. בקשר להפעלת הכוח הביטחוני של מדינת ישראל (צבאי ואחר) אסטרטגיה זו מגדירה מערכה רצופה נגד איום הטרור והגרעין בתקופות שבין מלחמות.

אם תיכפה מלחמה ישירה על מדינת ישראל על ידי איום משולב: טרור קונבנציונלי מתחת למטרייה גרעינית, אסטרטגיית מדינת ישראל צריכה לכוון לפעולה בשתי מערכות מקבילות המתכנסות למטרה אחת, שהיא חיזוק הביטחון הלאומי של מדינת ישראל:

- א. מערכה להשגת מטרות המלחמה בזמן קצר (שבועות אחדים), באמצעות ריכוז ושיתוף הכוח הצבאי והביטחוני ותוחלת נזק גבוהה לתשתיות הפיזיקליות והאנושיות של איום הטרור והקונבנציונלי הישיר.
- א. המשך המערכה שלפני המלחמה ברציפות נגד יכולות הנב"ק [הנשק הבלתי קונבנציונלי], פגיעה במרכיבי בניית היכולת הגרעינית, תוך כדי הפרדה ברורה בין מערכה זו למערכה נגד איום טרור וקונבנציונלי.

שתי המערכות צריכות לכוון בו בזמן ותוך כדי תמיכה האחת באחרת (כשירות וכוננות) להישג מרבי במלחמה ישירה.

תכלית פעולתה של האסטרטגיה הזו היא הכרעה במערכה הנוכחית והרתעה מפני מלחמה לשנים. נגזרת מכך מערכה קצרה ואינטנסיבית, הן בהיבט ההתקפי שלה והן בהיבט ההגנתי שלה. שילוב בין היכולת ההתקפית של צה"ל ובין מערך

מיטבי של התגוננות העורף הוא תוצר נדרש של אסטרטגיה זו. ניסיון העבר הקרוב של מלחמת לבנון השנייה ושל מבצע "עופרת יצוקה" מראה כי מהלומה צבאית בעצמה רבה עם תוחלת נזק גבוהה על איום הטרור והקונבנציונלי היא מרכיב חשוב בהרתעה מפעולה של ארגוני הטרור.

לאילו תרחישי מלחמה יש להתכונן?

מדינת ישראל צריכה להכין את הכוח הצבאי לתרחישי מלחמה משולבים – מלחמה נגד טרור הפועל במערכה המבוססת על ירי רקטי תלול מסלול מתוך אזורים אורבניים צפופים באזרחים, נגד אוכלוסייה אזרחית ישראלית, תוך כדי מוכנות להידרדרות למלחמה קונבנציונלית. אם איראן תשיג נשק גרעיני, תרחיש מסוג זה עלול להתקיים מתחת למטריית הרתעה גרעינית של איראן.

אולם יש לזכור שההיסטוריה מלמדת כי מדינות שהשיגו יכולת גרעינית יצאו ממעגל הלחימה הקונבנציונלית עם שכנותיהן. מנגד, במקרה האיראני ייתכן כי השגת יכולת גרעינית על ידי איראן עלולה לשפר את יכולתה להילחם בישראל בשדה הטרור והלחימה הקונבנציונלית. הסיבה לכך היא חתירת איראן לפגוע בישראל באמצעות שליחים מצד אחד ולהרתיע את ישראל מפני לחימה ישירה עמה מצד אחר.

הדוגמה האיראנית היא של מדינה הבונה כושר מבצעי גרעיני באמצעות טילים בליסטיים ומנהלת מערכה מקבילה של טרור ישיר נגד מדינת ישראל באמצעות ארגוני הטרור. בניין כוחה הגרעיני של איראן נועד לאפשר לה חופש פעולה אסטרטגי במאמץ העיקרי שלה: הפעלת טרור נגד מדינת ישראל, מלבד מניעים פנימיים ואזוריים של איראן.

איראן עושה זאת באמצעות הכוונה של הפעלת הכוח ובניית הכוח של ארגונים כמו חזבאללה וחמאס, בכל ההיבטים הקונקרטיים של בניין הכוח: סיוע בדוקטרינה והדרכה, באמצעי לחימה ובציוד צבאי, בארגון השטח ובניהול הארגון הצבאי באמצעות יועצים צבאיים ופוליטיים, בתשתית פיזית ותקשורתית, ולמעשה בכל מה שארגון צבאי זקוק לשם פעילות רציפה ואפקטיבית. איראן מציגה דגם של איום טרור וקונבנציונלי המשולב בדגם של הרתעה גרעינית. דגם זה של האיום הוא בעל פוטנציאל להיות מודל למדינות אחרות בעלות יכולת גרעינית. במצב זה עלולה להיווצר במדינות מותקפות על ידי איום כזה הרתעה מפני פעולה ישירה נגד ארגוני הטרור מחשש שמא תצית פעולה כזו מלחמה כוללת, שעלולה להידרדר למלחמת טילים גרעינית.

מצב זה הוא דגם של איום שמדינות קיצוניות בעולם כמו איראן, צפון קוראה או פקיסטן עלולות לאמץ כשיטת פעולה. פקיסטן למשל, מדינה בעלת יכולת גרעינית, שיציבותה מאוימת על ידי ארגוני טרור, עלולה בתרחיש מסוים להפוך

למדינה שארגוני טרור שולטים בה מעשית, ופועלים מתוכה בחסות איום גרעיני. ההרתעה שתשיג המטרייה הגרעינית תאפשר למדינה בעלת יכולת כזו להפעיל את כל מרכיבי הלחימה האחרים אם יש לה מניע לכך. מצב זה עלול להבשיל לאיום גלובלי על היציבות העולמית. זהו הפירוש המעשי של החזקת יכולת גרעינית בידי מדינה המפעילה בו בזמן איום טרור משמעותי. החזקת היכולת הגרעינית היא בידי המדינה המשלחת, איום הטרור הישיר מתרחש באמצעות ארגוני הטרור שהיא משלחת.

לפיכך בהקשר האיראני, ובמה שנראה אולי פרדוקס, יש לבחון למקד את המאמץ העיקרי נגד היכולת הקונבנציונלית ונגד הטרור, ולא מול הגרעין. אף שהראשונים נראים מאיימים פחות, שכן אלו מרכיבי לחימה מקובלים שאפשר להפעיל מולם כוח צבאי במלחמה "רגילה". עם הפחתת איום הטרור הקונבנציונלי למצב נסבל, יבודד האיום הגרעיני וישראל בתחום המלחמה הקרה, שם יהיה אפשר לטפל בו בכלים אחרים, השייכים לעולם המלחמה הקרה והמבצעים המיוחדים. יש להתאמץ כל העת להפריד בין האיומים השונים ולמנוע את האינטגרציה ביניהם כמו שאיראן עושה בפועל וכמו שעלולות לעשות בעתיד מדינות דוגמת צפון קוראה ופקיסטן. הניסיון לתפוס מרובה תוך כדי פעולה ישירה נגד שלושת האיומים בו בזמן פועל לטובת איראן, המשלבת במערכה אחת את כל יכולותיה המבצעיות, יכולות הטרור, הקונבנציונליות והגרעיניות, אולם יש לזכור כי נשק גרעיני אי-אפשר להפעיל ללא לקיחת הסיכון של מכה שנייה והרס טוטלי בתוך המדינה המפעילה אותו ובאזור כולו. מדינת ישראל צריכה ליצור את הכללים שיאפשרו לה להילחם במלחמה קונבנציונלית נגד איומים על קיומה בלי להביא את האזור לסף של מלחמה גרעינית.

בניין הכוח

בניין הכוח ומוכנות מבצעית למענה מול איום המשלב איום גרעין, קונבנציונלי וטרור בעת ובעונה אחת גוזר מבנה כוח צבאי עם יכולות מודיעין גבוהות,⁵ בעל יכולת לפעול בפריסה מהירה לשטח הלחימה מבסיסיו, בעל יכולת אש גבוהה ומתפרצת לטווחים ארוכים ולטווחים קצרים בו בזמן, ובעל יכולת תמרון קרקעי גבוהה בשטחים אורבניים הצפופים באוכלוסייה אזרחית.

באזורים הקרובים לגבול מדינת ישראל ייוצר עיקר ההרתעה נגד איום הטרור והאיום הקונבנציונלי. פגיעה קשה עד השמדה של מאמץ הלחימה הישיר נגד מדינת ישראל, של טרור של ירי תלול מסלול (תמ"ס) וארגוני הטרור הממוסדים ושל הכוח הצבאי של מדינות העימות, היא זו שתיצור את ההרתעה העיקרית מפעולה נגד מדינת ישראל בעתיד. לכן האסטרטגיה צריכה להיות מכוונת ליכולת פעולה יבשתית ואווירית בחזית ובעומק המעגל הקרוב המאיים על

גבולות המדינה כמאמץ עיקרי. זו אסטרטגיה המכוונת להכרעה צבאית במערכה במלחמה ישירה והרתעה מפני המערכות הפוטנציאליות במלחמה עתידית. בניין הכוח צריך להיות נגזרת של אסטרטגיה זו, והפעלת הכוח צריכה לכוון למלחמה קצרה ואינטנסיבית, העדיפה למדינת ישראל ממלחמה ארוכה ומתמשכת בעלת אופי של מלחמת התשה.

הכוח הצבאי העתידי צריך לפיכך להמשיך להתבסס על יכולות קונבנציונליות גבוהות מכל הסוגים בדגש על סדר כוחות חי"ר גדול. בניין הכוח הצבאי העתידי צריך לאפשר לחימה בנוכחות גבוהה של חיילי חי"ר בשטחי הלחימה מצד אחד ויכולת של מהלומות אש מרוכזות ומדויקות לעומק שדה הקרב מצד אחר. כמה מילים בקשר לבניין הכוח בהתאם למה שקרוי "לחמת משפט". אחת הסיבות המובילות את הגדלת סדר כוחות החי"ר מגיעה מכיוון אקטואלי מאוד כיום - הכיוון המוכר לאחרונה בשם "לחמת משפט". ככל שחיילי החי"ר נוכחים יותר בשטח, כן הפעולה באמצעות המגע הישיר תחסוך בצורך בהפעלת האש מנגד, כלומר פחות אש מנגד ויותר לחימה ישירה וממוקדת ושימוש באש מדויקת במגע קרוב. ארגוני טרור כמו חזבאללה, חמא"ס, אל קעידה וטאליבן מנסים בקביעות ובצורה ממוסדת להשחיר את השימוש בנשק האווירי באמצעות הצגת הנפגעים האזרחיים הלא מעורבים. ראו את הדוגמאות בעניין זה במבצע "עופרת יצוקה" ובמבצעים רבים אחרים באפגניסטן ובעיראק.

התוצאה הישירה מהעלאת סדר הכוחות של חיילי החי"ר במבצעי הלחימה בשטח הבנוי והאחר היא הבחנה טובה יותר של האויב בתוך האוכלוסייה האזרחית, ודיוק רב יותר של הפעלת האש האווירית והיבשתית. אין להבין מכך כי אפשר לבטל הפגיעה באזרחים. יש להבין מכך כי הפגיעה באזרחים בפרט והפגיעה בסביבה בכלל מצטמצמת. הואיל ו"לחמת המשפט" בהגדרתה החדשה היא מרכיב חשוב במערכה הכוללת נגד הטרור, יש לכך השלכות רבות על הפעלת הכוח ועל בניין הכוח, ומוצע שצבאות יתבוננו בנושא זה באופן כולל.

בו בזמן האסטרטגיה לבניין הכוח מול איום הגרעין צריכה לכוון להרתעה תוך כדי שימוש ביכולות פעולה ממוקדות בעומק האסטרטגי, ועל כל פנים, מאמץ זה הוא המאמץ המשני. אם כן, הכוח העתידי הוא כוח משולב לצורך מענה משולב.

דילמת הביטחון בקשר לבניין הכוח

הניתוח שלעיל הראה שהוספתו של איום הטרור כמרכיב מרכזי באיום הייחוס הביאה להורדת אפקטיביות המענה הקונבנציונלי של צה"ל. הלקח לעניין זה הוא חיזוק יכולת המענה המבצעי הקונבנציונלי כבסיס העיקרי ליכולות המענה של צה"ל והוספת המענה לטרור. לקח זה שלמד צה"ל מהניסיון מחייב התבוננות

מעמיקה כאשר על הפרק התווספות איום הגרעין האיראני לאיום הייחוס. לפי הכלל שנלמד מן הניסיון, ובהנחה שאיום הייחוס במעגל הקרוב מול מדינות שיש לישראל גבול משותף אתן ומול רצועת עזה יימשך בעתיד, אפשר להסיק כי יכולתה הקונבנציונלית של ישראל צריכה להמשיך ולהיות הבסיס העיקרי למענה הצבאי.

שותפותה של איראן בבניית איום הטרור כבר מזמן אינה סוד, ונדונה רבות במאמרים במכון למחקרי ביטחון לאומי ובעיתונות החופשית. התווספות האיום הגרעיני לאיום הייחוס עלולה לשבש את סדר הקדימה במענה המבצעי. השילוב בין איום גרעיני לאיום קונבנציונלי ואיום של טרור הוא שילוב בין שני סוגים שונים במהותם בתופעת המלחמה. לעומת זאת, המלחמה בטרור והמלחמה הקונבנציונלית קרובות זו לזו יותר מאשר למלחמה הגרעינית. הדבר נובע מכך שהאחת היא מלחמה השייכת לתחום המוגדר "מלחמה קרה", והאחרת שייכת לתחום המלחמה הקלאסית. זו שאת עקרונותיה המקובלים עד ימינו תיאר קלאוזביץ בכתביו. התווספות הטרור אליה, בייחוד מאז ספטמבר 2001, השאירה את מושגי המענה הצבאי בתחומים המוכרים, המבוססים על לחימתם של חיילים בשדה הקרב.

לעומת זאת, שדה הקרב של המלחמה הגרעינית שונה. המענה שונה, ובמקרה זה גם יקר הרבה יותר במושגים כלכליים. נראה כי במקרה השילוב בין יכולת צבאית של מענה לטרור ואיום קונבנציונלי היה אפשר לשתף מרכיבים ולעשות עם אותו הכוח דברים דומים, במקרה האיום הגרעיני בניית היכולת למענה היא ספציפית ודורשת תקציבים רבים לא רק לבנייתה אלא גם לתחזוקתה.

ניסיון העבר הראה שמלחמה קרה היא עניין למעצמות, שכן היכולת הכלכלית של מדינה רגילה לבנות ולתחזק יכולת כזו משפיעה בהכרח על מרכיבים נוספים בתוכה. החידוש בשנים האחרונות במדינת ישראל, שאינה מעצמה כלכלית, הוא התווספות האיום הגרעיני הישיר עליה. לפיכך שיווי המשקל במענה לאיום משולב מסוג זה חשוב ביותר.

הדילמה היא: מהו האיום המשמעותי ביותר לביטחון מדינת ישראל, איום הטרור והאיום הקונבנציונלי, השייך למשפחת האיומים הקלאסית או איום הגרעין, השייך למשפחת המלחמה הקרה. הכרעה בדילמה מעין זו היא הכרעה שתקבע את שיווי המשקל שיגדיר את המענה ואת סדר הקדימה של בניין הכוח.

הרתעה

הרתעה של מדינה המפעילה ארגוני טרור מפני פעולה קשה מאוד להשגה, שכן המדינה המפעילה את ארגוני הטרור מסתתרת מאחורי זהותם של ארגוני הטרור, ובמקרה של איראן, פועלת באמצעות שליחים. הרתעה של מדינה כושלת (דוגמת

לבנון) מפני פעולה של ארגוני טרור הפועלים בתוכה נגד מדינות שכנות היא מורכבת ובעייתית, ואילו הרתעת ארגוני טרור מפעולה נגד מדינה נראית בלתי אפשרית. על רקע דברים אלה נשאלת השאלה מהי הסיבה לכך שחזבאללה, הנתמך על ידי איראן בכל המרכיבים האפשריים, אינו פועל ישירות נגד מדינת ישראל מאז מלחמת לבנון השנייה? מהי הסיבה לשקט היחסי מרצועת עזה מאז מבצע "עופרת יצוקה"? הואיל ומדד ההצלחה להרתעה, קשה להגדרה, אני מציע להתבונן בהשערה הזאת: השפעתם ולחציהם של אזרחי המדינה שמתוכה פועל הטרור על מנהיגי הארגונים ועל פעילי הטרור מפני פתיחת מלחמה היא המרסן העיקרי, בשל תוחלת הנזק הגבוהה הנגרמת לנכסי האזרחים בעקבות מלחמה כזו. ההשערה היא שככל שהנזק הצפוי גדול יותר, כן ההרתעה מפני מלחמה גדולה יותר.

השערה אחרת היא בניית מנגנון הרתעה הפועל על תחושת ההפסד של האזרחים ממלחמה. האמריקאים פועלים בגישה כזו בעיראק ובאפגניסטן. ראיית האוכלוסייה האזרחית כמרכז הכובד המאפשר את הטרור מתוכו, ולפיכך השקעה בתשתית האזרחית, במרקם החיים האזרחיים, באיכות חיי האוכלוסייה שבקרבה מתקיים ומתנהל הטרור, כל זאת בצד מבצעים צבאיים לפגיעה בפעילי הטרור ישירות - יביאו להפחתה ניכרת של הטרור וירתיעו אותו מפעולה. מנגד, אפגניסטן היא חבל ארץ שאימפריות רבות ביקרו בו וניסו להשליט סדר על האוכלוסייה המקומית. איכות חיים שהיא מאפיין מובהק של התרבות המערבית אינו בבירור המאפיין המובהק של התרבות הפשטונית, לפחות מדדי איכות החיים שונים בתכלית בין שתי התרבויות. תרבות הלחימה והמאבק חשובה לפשטונים יותר מתרבות ארגונית המיובאת מהמערב. מתברר כי הפשטונים הם שבט המתנגד היסטורית למשילות, והם הרוב היוצר את ארגון הטאליבן.

סיכום

איום הטרור המופעל מתוך מדינות לאום מבוססות או חלשות ובחסותן ובניית יכולת מבצעית גרעינית על ידי מדינות אלו כמטרייה לטרור – זה המצב האסטרטגי המערער את שיווי המשקל המוכר של המענה. ניסיון המלחמות בטרור של ישראל ושל ארצות הברית מאז שנת 2000 מראה כי נקודת המוצא לבניין כוח צבאי זה היא כוח קונבנציונלי שהיקף כוחות החי"ר בו גדול בסדרי גודל לעומת מבנה הכוח המשולב המסורתי.⁷

הפרדת המענה לאיום הטרור הקונבנציונלי מהמענה לאיום הגרעיני תחזק את ההרתעה. לקחי מלחמת לבנון השנייה ומבצע "עופרת יצוקה" מראים שככל שהנזק הצפוי גדול יותר, כן ההרתעה מפני מלחמה גדולה יותר. המסקנה היא שהמענה הצבאי - בעולם משתנה -

צריך להיות מופנה במאמץ עיקרי נגד היכולת הקונבנציונלית ונגד הטרור, האיום הגרעיני יבודד בדרך זו, ויישאר בתחום המלחמה הקרה כמאמץ משני, שם יהיה אפשר לטפל בו בכלים השייכים לעולם המלחמה הקרה והמבצעים המיוחדים. נשק גרעיני אי-אפשר להפעיל ללא לקיחת הסיכון של מכה שנייה והרס טוטלי בתוך המדינה המפעילה אותו ובאזור כולו.

מדינת ישראל צריכה ליצור את הכללים שיאפשרו לה להילחם במלחמה קונבנציונלית נגד איומים על קיומה ועל איכות מרקם החיים המתקיימים בה בלי להביא את האזור לסף של מלחמה גרעינית.

הערות

- 1 דוד בן גוריון, צבא ומדינה. **מערכות**, חוברת 279–280 (מאי–יוני 1981), עמ' 2–11.
- 2 בשנת 1981 נעשה ניסיון לחבר מסמך עבודה שכותרתו הייתה "הביטחון הלאומי", אך עבודה זו לא הגיעה לאישור הממשלה.
- 3 דוד בן-גוריון, צבא ומדינה, **מערכות**, חוברת 279–280 (מאי–יוני 1981), עמ' 2.
- 4 בספטמבר 2001 התוודע העולם החופשי לפוטנציאל ההרסני של איום הטרור העולמי. ב-7 באוקטובר 2001 החלו כוחות הקואליציה, ובראשם ארצות הברית, במתקפה מתואמת באפגניסטן. במארס 2002 התנהל "מבצע אנקונדה", אחד המבצעים הגדולים ללכידת בן לאדן באפגניסטן. במארס 2002 התבצע מבצע "חומת מגן". במארס 2003 החלה המלחמה של ארצות הברית בעיראק. ביולי 2006 החלה מלחמת לבנון השנייה. במאמר זה לא אדון במקבילות התופעות בישראל ובעולם הרחב, אך קל לראות כי היא קיימת, כמובן ברלוונטיות לכל אזור. בדצמבר 2009 החליט הנשיא אובאמה על תגבור משמעותי של כוחות ארצות הברית באפגניסטן לשם הגברת הלחימה נגד ארגוני הטרור. יכולות גבוהות במובן של יתרון יחסי על יכולות האיום. תוצר בניין הכוח אינו אופטימלי לעולם, ולכן מוצע להשמיט מהדיון רעיונות של פיתוח "עליונות". גישה מעין זו נכשלת בכל פעם מחדש, והסיכון בה הוא של פיתוח אשליות בנוגע לתופעת המלחמה. דוד הכה את גליית באמצעות אבן קלע ותחבולה, לא באמצעות פיתוח "עליונות". ברור שהיתרון היחסי המושג באמצעות טכנולוגיות חייב להישמר.
- 6 Charles j. Dunlap Jr., 'Lawfare: A Decisive Element of 21st Century Conflicts? *Joint Forces Quarterly*, Issue 54, 3rd Quarter 2009' pp. 34-39.
- בעת כתיבת המאמר היה האלוף דאנלאפ סגן הפרקליט הצבאי הראשי של חיל האוויר של ארצות הברית.
- 7 הוגדר לראשונה במלחמת העולם השנייה, לפי עקרונות הקרב המשולב היבשתי.